

Petres László

A hintáról

Kedves Olvasók!

Mit tesz nap mint nap egy magyartanár Moldvában? Milyen célokat fogalmazhat meg magának? És ezeket mikor fogalmazza meg: amikor ide kerül, vagy egy-két év után, útközben? Miért kerül szóba annyiszor a román nyelv a magyartanítás kapcsán? Hogyan van az, hogy a gyerekek, amikor románul beszélnek az iskolában, játék közben, a templomban, a hittanórán, akkor ők mégis magyarok: csángómagyarok? Mindenek ellenére miért fontos a magyarságuk egyes szülők számára? Egyáltalán hogyan fogalmazódik meg ez bennük? És miért fontosabb mindennél mindannyiuk számára az, hogy ők római katolikusok? Hol is van az a pont, ahol már többnyire csak katolikusként beszélünk róluk, és már nem akarunk – valamiért nem akarunk – nekik magyarázatot tartani? Mi is az, amit tanítunk, tanítók? Mi az, amit nekem kellett megtanulnom róluk, tőlük, és ez hogyan viszonyul ahhoz, amit tanítok? Mi is a nyelvállapot, és miért olyan fontos sok mindent tudni róla? Miért könnyebb egyes kollégáimnak, vagy éppen miért is nehezebb? Miért vált fontossá számomra az, hogy ismerjem, megtanuljam azt a nyelvjárást, amelyet a falunkban beszélnek? Ezek többek között azok a kérdések, amelyekre nem fogok ebben a rövid írásban választ adni. De mindenképp ezekből a kérdésekből kiindulva lehet megérteni azt, amiről írok.

2010 szeptemberétől élek és tanítok Lujzikalagorban, ebben a megyeszékhelyhez, Bákóhoz nagyon közel eső csángómagyar nagyközségben. Magyarórákat tartok egy igen régi bérelt ház osztályteremnek kialakított szobájában. A másik szobában van a lakásom, raktáram, multifunkcionális étletterem. A gyermekek a román tannyelvű állami iskolai tanórák után jönnek hozzám, csoportokba szerveződve, órarend szerint, heti két vagy három alkalommal. Bár elsősorban magyartanár vagyok, számos program elindításában vettem részt, számos programot szerveztem gyerekeknek és felnőtteknek egyaránt. Ezáltal nagyon sok faluból származó gyerekekkel, felnőtellel volt alkalmam megismerkedni. Sok faluban megfordultam hosszabb-rövidebb időre. Mindegyik alkalom, mindegyik látogatás tartogatott – és a mai napig tartogat – olyan apróságokat, amelyeket aztán sokáig őrizgetek, forgatok magamban, összeillesztek más apróságokkal, emlékekkel, amelyekből tudom, hogy soha nem áll össze egy nagy kép, de talán valaminek a körvonala átsejlik rajtuk. Valaminek, amit nevezhetünk csángó életnek, a moldvai, Szeret folyó menti csángók életének, világának, napjaink valóságának. Ezeknek az apróságoknak, emléktöredékeknek a többsége falumhoz, Lujzikalagorhoz kötődik. Ennek a falunak a világlátása, sajátos, környékünkön egyedi, archaikus nyelvjárása, messze földön híres vallásossága és legfőképpen tanítványaim, gyermekeim szinte mindennapos jelenléte adja tapasztalataim alapját, kiinduló- és viszonyítási pontját, még akkor is, hogyha más falvakban is viszonylag többször megfordultam, és huzamosabb időt eltöltöttem. Amiről mesélek, nem adatok egymásutánja, egybefűzése, mert a megismert emberek, jellemek, élettörténetek sokkal nagyobb teret rajzolnak meg, foglalnak el bennem, mint az a szűk keresztmetszet, amelyet az itt leírt esetekben bemutatok. Azért töltenek ki nagyobb teret bennem, mert ebben a térben élek, ezek között az életek között. Ezért beszélek emlékekről. Olyan történetekről, amelyeket hosszabb-rövidebb ismeretség után megosztanak velem a gyerekek, a felnőttek. Velem, aki számukra mégis mindig kicsit idegen marad, akinek a nevéhez sokszor hozzátézik, hogy a „magyar”, a „magyarka”. Ebben a megnevezésben nincs rosszallás, le- vagy felértékelés, inkább a 'más' jelzésére használják: másféle, mint ők. Bár ez aztán többször és több módon felfüggesztődött. Legtöbbször azután, hogy jól-rosszul, de elsajátítottam az itt beszélt nyelvjárást, más esetben azért, mert színt vallottam vallásomról. De ezekről majd máskor...

A legutóbbi, 2011-es népszámlálás adatai szerint Románia Moldva nevű országrészének nyolc megyéjében 195 738 katolikus élt. A moldvai katolikusok nagyon nagy többsége magyar származású,

a fennmaradó kisebbség pedig lengyel, cseh, német, ukrán gyökerű, öntudatú. Ebből a közepes városnyi katolikusból szűk egynegyed az, aki még beszél és/vagy ért magyarul. A moldvai magyarok nyelvvesztése egy hosszú történelmi múltra visszanyúló folyamat, amelynek dinamikáját nagyon sok és máig kellően fel nem tárt tényező határozta, határozza meg. Mindezek között az egyik legfontosabb a moldvai magyarság létezését jelentő magyar, székely származású emberek, családok, tömegek Moldvába való kiáramlásának, letelepedésének már egy évszázada lezárult folyamata. Többé már nem jönnek ki nagy tömegben magyarul beszélő kis- vagy nagyközösségek, az itteni falvak most már így maradnak, több évszázados régiségű, fogyó, zsugorodó, egymástól sok esetben nagyon különböző nyelvjárási, kulturális zárványaikban, amelyek lassan, a nyelvváltás következtében átválnak, pontosabban áttűnnek egy másikba, egy hangsúlyosabban a római katolikus vallásukhoz kötődő – ugyancsak összetett – identitás világába.

A Moldvában megfigyelhető jelenlegi nyelvváltás legpontosabb leírását Tánczos Vilmos kísérelte meg eddig egy úttörő kutatássorozatban. Az 1992-es és 2002-es romániai népszámlálás adataira, valamint az 1994–1996 és 2008–2010 között végzett alapos helyszíni terepkutatásaira alapozva kidolgozott egy módszertant, egy olyan terminológiát, amelynek alapján már részleteiben, minden egyes moldvai csángómagyar falura, közösségre lebontva számszerűsíteni is lehet az eddig csak nagyvonalakban ismert folyamatot. Ezek az eredmények, hogy mást ne mondjak, az itt tanító tanár, kutató számára is roppant fontosak lehetnek munkája megtervezésekor. Tánczos Vilmos beszél egy anyanyelvi, egy második nyelvi, aztán egy passzív magyar nyelvtudásról, amelyet negyedik fokozatként a nyelvvesztés követ. Ezt a négy kategóriát az egyes települések korfájára rávetítve hozzávetőleg pontos képet alkothatunk a közösség nyelvváltozójáról, arról, hogy milyen mértékű a nyelvváltás. Minél inkább kiesik az első két fokozatból a gyereket szülő és felnevelő korosztály, annál nagyobb az esély a teljes nyelvvesztésre.

Természetesen a Tánczos Vilmos által felállított számsorok irányadó jellegűek, minden faluban vannak olyan sajátosságok, amelyek árnyalhatják ezeket az adatokat, megmutatván a mögöttük megbúvó folyamatokat. Ez utóbbiak elemzése viszont visszahathat a számsorok jobb megértéséhez, elősegítve egy tervezési folyamatot. Lujzikalagor a jó és rossz nyelvváltozó falvak skáláján valahol a jó fele hajló középen helyezkedik el, viszont a falu nagysága, sajátos belső viszonyai részleteiben nagyon is árnyalhatják ezt az állapotot. Az alábbiakban az utóbbi egy hónap, néhol időben kitágított keretében a történéseiből mesélek el egy-két mozzanatot.

2016. június 16-tól van játszóterünk, amely két hintából, egy csúszdából és egy kötélhágcsóból áll. A sorrend nem véletlen, mert jelzi az általános fontossági sorrendet. Persze egyénileg, átmenetileg fel- vagy átértékelődhet egyik vagy másik játékeszköz, de a végső sorrend a hintával, a nem gyerekbiztos hintával kezdődik vagy fog kezdődni majdnem mindenki számára. Merthogy az egyik hinta gyerekbiztos – az lett kijelölve azoknak, akik még nincsenek második osztályosak; a másikon egy előzőleg, közben és még utolsó utáni kérésként is kialakított sorrendben hintázhatnak a gyerekek. Kulcsszavam a „rendre”, amely vastörvény kellene hogy legyen, de amint sejtethető, nem mindig sikerül annak lennie. Sajnálatos módon sem az állami iskolában, sem az óvodában nincs hintájuk a gyerekeknek, ezért sokan nálam avatódhatnak be ennek a csodálatos kis szerkezetnek a működtetésébe, az általa keltett kimondhatatlan örömbé.

Az egyik első hintánkhoz köthető történetem néne Marictól származik. Ő mesélte, miután látta a frissen felállított játszóteret, hogy még fiatal gyerek korában, az '50-es években, az úrnapi búcsú alkalmából, annak délutánján Kalagorból nagyon sok leány meghívta magát a legényekkel az akkori Bákó szélén álló mezőre, a ma Serbanestinek nevezett városrész helyére, mert ott, akkor nagy hinták, körhinták voltak felállítva. Azzal ugratták a fiúkat, hogy a csókjuk talán nem ér meg annyit, hogy befizessék őket a hintára. Mint utólag kiderült, sokszor nem volt elég az egyszeri-kétszeri befizetés sem, mert a csók elmaradt. És ebben, amint néne Maric hamiskásan megjegyezte, biza a fiú mulyasága, bátortalansága is legtöbbször ludas volt. De azt is kiéreztem a szavaiból, hogy akár egy-két csókot is szívesen megadtak az olyanabb fiúknak, csak hogy felülhessenek a hintára. Mert az

olyan jó volt. Törőcsik Mari jutott eszembe, az ő meg Soós Imre felejthetetlen jelenete a *Körhintából*. Közös volt a két történetben az intenzitás, a szavak mögötti vágyakozás.

Ez a tanév lassan találja meg a medrét nálam az iskolában, mert az állami iskolában még most, október elején sincs minden osztályban végleges órarend, nekem pedig igazodnom kell hozzájuk. A gyerekek jönnek, amikor végeznek ott, egyenesen hozzám, nagykabát, sapka, kifli, alma a kezükben, alig esnek be a kapun, és már rohannak is a hintához. *Edgya, káttió, háram* – kiabálják – , *nigy, (h)öt* – megtanultuk, hogy csak úgy tud mindenki sorra kerülni, hogyha tudják a helyük ebben a sorban, ha tudják, hogy a „rende” azt jelenti, hogy nem élünk vissza a kisebb, a bátortalanabb türelmével. És vigyázunk egymásra. Mert a hinta akkor a legjobb, hogyha repülni lehet vele. Fel a napig, a tiszta égen is a szivárványig, hogyha ott, fentről látni lehet a számukra felfoghatatlan szemhatárt, a távoli hegyeket, a felettünk röpködő sok madarkát. Akkor a legjobb, amikor a biztonságot adó kötelet már el lehet engedni, amikor először derül fel a szorongást, a félelem gátját elhagyó tekintet. És ez számomra, aki vég nélkül kell, meglökjem a hintapadot, számomra is a legjobb. Mert a hintázást is lassan, óvatosan kezdjük tanulni a kisfiúkkal, kislányokkal. Megnézzük a szerkezetét, elmagyarázom, hogy mennyire biztonságos, hogy nem tud senki kiesni, és én amúgy is ott vagyok nagyon közel. Mégis elsőre kicsit szédülnek, van, aki le is kéredzkedik, aztán mégis vissza. Behunyják a szemük, aztán lassan nyitják ki. Egyre nagyobb kilengést vállalnak be, egyre jobban mernek szétnézni, hogy aztán végül már a kezüket is bátran tárják ki. Van, aki egy nap alatt átmegy ezeken a fokozatokon, van, aki egy-két hét alatt. A mosoly, a teljes lényüket átható öröm viszont visszaadhatatlan, a bizalom is, amellyel irántam ezekben a pillanatokban vannak. A hinta nemcsak egy játék, hanem az, amivel szárnyalni lehet, ami több mint egy tárgy, ami/aki a szabadság még nagyon homályos, még nagyon felfoghatatlan érzésével ajándékozza meg őket. Az egyik nap kicsi Zsuzsi jön a leghamarabb, ahogy kirikojt a házból, odaszalad hozzám, és nagy komolyan mesélni kezdi, hogy az éjszaka sokat álmodott, gondolkodott a hintán, hogy vajon éjszaka mit csinál, vajon mit eszik, vajon milyen neki egyedül. Azóta tudom, hogy a hintával való kapcsolat valami lényegi, és ezt azokon tudom a legjobban követni, akik nálunk, velem tanultak meg hintázni. Sok nagycsoportos, előkészítő, első és második osztályos gyerek verődik össze déli 12 és 1–2 óra között. Mindannyian ott tömörülünk a hinta körül. Vannak, akik tavaly, tavalyelőtt iratkoztak be, vannak, akik most. Néhányuknak csak a legalapvetőbb szavakat van bátorsága magyarul hangosan kimondani, mások már el-elrikkantják magukat magyarul, szólongatják, heccelik egymást.

Ebbe az élő, szó szerint nagyon is dinamikus közösségbe robbant be szeptember vége fele Viktor. Viktor első osztályos, 7 esztendő élénk kisfiú. Évek óta ismerem, még kis óvodás korától. A falu felső szélén laknak, Sziniszló alatt. Az egyik nővére, Johanna jár még hozzám a három testvérből. Eddig nem nagyon engedték Viktort hozzám, mert túl kicsi volt, most már egyedül is haza tud menni, mondhatni nagyfiú. Viktor kulcsszereplő ebben a történetben, a hinta történetében. Viktor nemhogy sok magyar szót tud, hanem képes azokat összefűzni értelmes mondatokká, azokon velem beszélgetést kezdeményezni. Sőt újra és újra, a legtermészetesebb módon szól magyarul Andreához, a most érkezett, frissen beiratkozott osztálytársához, akinek szintén nagy szókinccse van, de amit, hasonlóan még nagyon sok gyerekhez, nem nagyon használ. Mert a legtöbben, akik már egy alapszintű beszélgetéshez elegendő szókinccset hoznak otthonról, csak velem, rajtam keresztül beszélnek, szólalnak meg magyarul. Viktor ebbe a környezetbe érkezett meg lendületes, egyáltalán nem szemérmes és a legtermészetesebb hozzáállásával. Mindenkihez, akiről tudja, hogy ért valamennyit, magyarul szól, pontosabban sokszor fordul magyarul hozzájuk, természetesen hozzám is. Viktor olyan magyar nyelvet hoz otthonról, amit én ebben a faluban nagyon ritkán hallottam, a gyermekség nyelvét, azt, ahogy a szülők velük beszélnek, de nem az egy-két szavas indulatok nyelvén, hanem a tréfálás, megfeddés, dicséret, feladatkijelölés mindennapi nyelvén. Ezért Viktorral, amikor megszólal, valami olyan szólal meg, amiről azt gondoltam, hogy Kalagorból már eltűnt. Ebben a hinta, csúszda körül kavargó kis közösségben, amelyben a nyelv, a nyelvjárásuk közülük bukkan elő, izgalmas szerep hárul rám. Erősítenem, felerősítenem kellene ezt a lendületet, és célt rendelnem hozzá. Már csak azért is, mert mióta itt tanítok Kalagorban, nagyon-nagyon kevés ilyen alkalom,

helyzet volt. És aztán hamarosan ezt a kavargást valahogy be kell szelídítenem az osztályterembe, egy formálisabb óra keretei közé. Hogy milyen célokat és módszereket tudok erre kitalálni, hát ez az egyik legnagyobb kérdés, kihívás. De erre már van egyféle válaszom.

István előkészítő kisfiú, az édesanyja viszi-hozza az iskolából. Mindennap elmennek a kapum előtt, mint ahogy nagyon sok gyerek elmegy a kapum előtt, mert szerencsés módon a falu közepén lakom. Istvánt mondhatni azóta ismerem, amióta tudatta velem az édesanyja, hogy gyereket vár. Már akkor megígérte, hogy elhozza hozzám magyarórára, mert ő tanítani fogja addig is magyarul. És mint a mesékben, telt-múlt az idő, István megnőtt, már kíváncsian kukucskál be a kerten, kapun, mert látja a hintát. És látja az édesanyja is. Egyik nap, mindcsak szeptember végén, aztán be is jöttek. És István ráülhetett a hintára. Ő a félnélkebb fajta kisfiú. Az első döbbenet után le is kéredezkedett. Akkor mondja az édesanyja, hogy annyit könyörgött neki a kislánya, de annyit, és hát meg is érti. *„Mát műk es mántünk Szántkeresztkor, a búcsúkor hintázni.”* A falu búcsújaka a hinta akkoriban, a hetvenes évek elején, közepén és most is az iskola mellett volt, van felállítva. Az ő szemében is látom az elvagyódást, de egyféle beletörődést is. István még kisfiú, mondja, még várunk egy kicsit. Aztán kicsit később István is magyarul köszön el. Sajnálom, hogy nem lehet, nem maradhat most ebben a kis társaságban. Vajon mikor lehet majd visszavonni az elbizonytalanodások, feladások kis lépéseit? Lesz-e erő benne, bennük, és bennem is?

A hét elején történt. Őszi fákat rajzoltunk, festettünk, valódi levelekkel ragasztgattuk tele a fák koronáját, alját. A levelek közé kicsi csigákat, kartonból kivágott süniket bújtattunk el. Gyekszem ráirányítani a figyelmük a levelek sokféle árnyalatára, az őszi színeire, a vízfestékből, temperából kikeverhető megfelelő árnyalatokra. A sok színtől sokkal élénkebb lesz a kép, sokkal szebb, de tapasztalom azt is, hogy nehéz ezt részleteiben a gyermekekkel észrevetetni, visszaadni. A második osztályos Raluka, miután ráírta munkájára a nevét, rajzolt még alá egy nagy szívet is, és azzal a kéréssel fordult hozzám, hogy írjam fel a táblára azt, hogy „magyar”, hogy le tudja másolni. Először azt gondoltam, a nevét fogja kérni, hogy írjam le magyarul, mert bevett szokásunk, hogy a nevüket magyar betűkkel, magyarul is le szoktuk írni. Még azelőtt, hogy megtanulnánk a magyar ábécét. Nagyon sokan aztán, miután kileljük, hogy mit is jelent a családnevük, titkos tudásként jegyzik meg a maguk számára. Nagyon sokan már eleve tudják, hogy a családban, a rokonságban használatban van a családnevük magyar változata is. Aztán jóleső érzéssel nyugtázzák, hogy az egyezik azzal, ahogy én kiejtem, amit a jelentéséről mondok, tudok. Van, akit egyáltalán nem érdekel, mert van egy csúfneve, egy beceneve, amire büszke vagy épp nem, de ráragadt, viseli. Írjam már le – nógat Raluka –, azt akarja leírni, hogy Raluka szereti a magyart. Mondom, a szív is megteszi, azon jobban látszik, hogy mennyire szereti, aztán lemásolja lassan a szót a tábláról. Kicsit meglepett ez a hirtelen jött megnyilatkozás, kicsit meg nem. Nem, mert tudom azt, hogy annyi sok réteg, annyi sok út, még öntudatlan választás áll e mögött a kijelentés mögött, annyi sok együtt eltöltött óra, ami magyarázhatná ezt a kérést. Azt még nem tudom, hogy benne van-e a Bánságból ideszármazott egyik dédanya, a kis székelyföldi bányavároskát megjárt nagyszülők, Magyarországot és aztán tartósabban Olaszországot belakó, majd hazatért és egy kis vállalkozást elindító szülők története is, de sejtem, hogy ez is hozzátartozik, hozzá fog tartozni. Vajon, fűzöm tovább a gondolatot, már benne rejtezik a déd- és a nagyszülők, a szülei útjainak a kényszerűsége, a sokféle tapasztalat érzelmi tisztázatlansága, arról a világról, ami annyira másképp magyar, másképp katolikus, mint az ő világuk volt? Nem tudom, csak sejtem. Raluka roppant érzékeny lány, ezt már azóta érzékelem, hogy elkezdett magyarórára járni, de ez most egyre jobban látszik a nyáron megnyúlt arcon is, az egyre inkább a világra kifizető tekintetében. Rajta, vele kapcsolatban érzem legtöbbször azt, amit jobb híján és kicsit zavarosan mindennapi felelősségemnek nevezhetnék. Vagyis azt, hogy figyelnem kell rá minden egyes találkozáskor. Még akkor is, hogyha mellette, körülötte még ketten, tízen, tizenöten örvénylenek. Hogy mozdulataimnak, szavaimnak, viszonyulásmódomnak hosszú távú következménye van, lehet. Hogy arca, tekintete lakmuszpapír – még az –, ami felnagyítja, árnyalataira bontja azt, ami számomra egy mozdulat, egy szó, egy szín.

Másnap Viktor már indulóban, hazamenőben, az osztály ajtajában hozzám bújik egy pillanatra, és azt mondja, hogy én vagyok az ő kedvenc magyarja. Nincs időm megkérdezni, hogy is érti, mert már kint is van az udvaron, még egyszer utoljára felkönyörögi magát a hintára, és ebben nincs egyedül, jöhet a kulcsszó, a „rendre” gyakorlatba ültetése. Az igazat megvallva, egymást követően ez a két megnyilatkozás meglep. De én is, némileg ösztönösen, visszatérek a hintához, most ott történnek a fontos dolgok. Remélem, előbb-utóbb kilelem ennek a két mondatnak is az útját, okát, hogy aztán lássam, merre irányít, visz bennünket.

Tisztelettel:

Lujzikalagor, 2017. október 15.

Petres László
tanító

Petres, László: About the swing

Az írás szerzője

Petres László
magyartanár
Moldvai Csángómagyarok Szövetsége, Lujzikalagor

petreslaszlo[kukac]yahoo.com